

Міфалагізацыя рэчаў у мастацкім свеце Яна Баршчэўскага

“Рэчавы свет Яна Баршчэўскага” манаграфічна не даследаваўся ў беларускай навуцы, хаця асобныя пытанні гэтай тэмы разглядалі навукоўцы прама, або апасродкавана.

А.Пыпін выказваў незадаволенасць глыбінёй “замалёвак” побыту ў Яна Баршчэўскага. В.Каваленка лічыў, што нізкая бытавая народная плынь у пісьменніка “стрымлівала адчуванне “Радзімы ўвысь” і вяла да “гарызантальнага” развіцця, не падымаючыся высока ў духоўныя сферы. Уладзімір Мархель, разглядаючы паэму «Рабункі мужыкоў» ухваліў бытавыя сцэны як план для паказу “разняволення духу..., якое дасягаецца не праз пераадоленне чагосьці ў сабе і нават не бунтам, а рабаваннем панскай маёмасці, якое дае на нейкі час адчуванне свабоды”... [2, 2]. М.Гарэцкі ў свой час адзначаў, што “беларускае жыццё, сялянскі побыт Баршчэўскі паказаў неглыбока” [2, 121], але рэчавы план у пісьменніка, на думку вучоных, умацняецца перапляценнем з міфалогіяй.

Н.Перкін, як і яго папярэднікі, лічыў, што ў зборніку «Шляхціц Завальня...» “першы план складаюць рэальныя з’явы, якія адбываюцца ў доме Завальні; сямейныя ўзаемаадносіны, бытавы ўклад жыцця гаспадароў, знаёмыя ў Завальні. Гэты план уяўляе сабою той фон, на якім разгортваецца перадача фантастычных апавяданняў. Даследчык у некаторай ступені недаацэньваў важнасць рэчавага свету пісьменніка, надзяляючы яго толькі другараднай роляй. М. Хаўстовіч не ставіў перад сабой задачу раскрыць паэтыку рэчаў Яна Баршчэўскага, але слушна заўважыў, што “прафанны побытавы, паверхневы ўзровень, звязаны са стылізацыяй беларускага фальклору, беларускага жыцця».

Агляд крытычных заўваг па праблеме рэчавага свету ў творах Яна Баршчэўскага паказвае, што гэты аспект творчасці пісьменніка мала даследаваны.

Задача нашай працы – вызначыць адметнасць рэчавага свету Яна Баршчэўскага. Рэчавы свет Яна Баршчэўскага шматгранны. У зборніку “Шляхціц Завальня...” аўтар перадаў народныя ўяўленні пра веру беларуса ў чарадзейную сілу рэчаў-абярэгаў, рэчаў-перасцярогаў, рэчаў-ахвяраванняў. Рэчы-абярэгі выратавалі Варку («Радзімы знак на вуснах») ад злых праследаванняў. Аднавяскоўцы думалі, што маці Варкі – карчмарка Праксэда мае сувязь з нячысцікамі і нават верылі, што злы дух прыходзіў і да яе дачкі. Гэтыя чуткі моцна засмучалі Варку, своеасаблівым збавеннем ад іх стала бласлаўленае замужжа. Плаксун звярнуўся да ксяндза-спаведніка і атрымаў зычлівую парадку: - “Вось два абразкі Божае маці, пасвянценыя і маюць здольнасць адпускаць грахі. Адзін табе, другі тваёй будучай жонцы. Жывіце з Богам, Бог вас не пакіне” [1, 161]. І з таго часу рэчы-

абярэгі засцерагалі маладую сям’ю ад усіх злыбед, яны дапамаглі і Максіму з апавядання “Зухаватыя ўчынкі”. Дбайны гаспадар убачыў, што чарнакніжніца можа наслаць зло на яго жывёлу, адразу пабег дадому і паклаў пад дзвярыма ў аборы свянцонья зёлкі і васковую свечку, а залом на жыцце ён спаліў на дрывах і чараўніца сама ледзьве не загінула.

Прадметы-абярэгі маглі б выратаваць і Карпу (“Пра чарнакніжніка і цмока...”), калі б ён шанаваў народныя звычаі і падчас вяселля надзеў чырвоную шапку, павесіў чырвоны гальштук, але людзі казалі, што на сваім вяселлі ён не пераязджаў праз падпаленую салому, не спявалі яму вясельных песень і не казалі арацый, інакш кажучы, герой Баршчэўскага не засцерагаўся ад нячысцікаў. Карпа старанна выканаў загады чарнакніжніка Парамона, які раіў яму раздабыць чорнага пеўня, карміць зернем і потым гадаваць цмока, і сам сябе загубіў. Не дапамаглі Карпу і ахвяраванні зробленыя Агапкай. Жанчына напярэдадні свайго вяселля “ўзяўшы ядвабныя стужкі, якія найбольш любіла, і колькі кавалкаў кужалю, што сама ткала, пайшла да касцёла і, павесіўшы ўсё на абраз Прачыстае Маці, упала ніцма, енчачы і заліваючыся слязьмі...” [2, 32]. Агапка малілася за сябе і за сваіх родных, але яе муж канчаткова прадаў душу д’яблу. Малітва ахоўвала жанчыну ад нячысціка, які выпрабоўваў Агапку рэчамі, ён сыпаў перад маладой кабетай золата. Але яна была непакісная ў сваёй веры ў “Прачыстую Маці Сірацінскую”, сілы «падмацоўваў і крыжык» (колісь высветланы пры адпусчэнні грахоў у Юхавічах у час Юбілею).

– Няхай ён будзе тваім абаронцам, – сказала Агапцы маці, надзеўшы яго дачцэ на шыю.

Калі былі сказаны гэтыя словы, дробныя як град, каменьчыкі, вылятаючы з цёмных куткоў, адскоквалі ад сцен. Агапка, засцерагаючыся ад спакусаў д’ябла, кідала ў агонь свянцонья зёлкі. У адказ на такі ўчынак, рэчы, якія знаходзіліся ў хаце, пад уладай нячысціка, пачалі шкодзіць гаспадыні. “Ля печы стаялі гаршкі. Адзін з іх падлятае ўгору і рассыпаецца на дробныя чарапкі. Збан з квасам, які стаяў на лаве, ускоквае на стол, а са стала кідаецца на зямлю і разлятаецца на друзачкі... Рознае хатняе начыненне пачало лятаць з кута ў кут...”(с.107). Рэчы пад уладай нячысціка аб’ядналіся ў адно “рэчавае поле”, моц якога разбураецца царкоўнымі рэчамі, як гэта адбылося ў апавяданні “Пра чарнакніжніка і цмока...”, калі ксёндз учыніў абрад і са свянцонаю вадою хацеў наблізіцца да сцен, -- імгненна ўвесь дом рухнуў...”(с.108), або ў апавяданні «Вужовая карона», калі Марыся папрасіла чарнакніжніка Сямёна пацалаваць крыжык (пасвянцоны ў касцёле, які можа грахі адпускаць), то моц рэчавага поля нячысцікаў адразу знікла, а

залатая карона стала толькі пажоўклымі бярозавымі лісточкамі. Так знікла бліскучая прыгажосць несапраўднай пазалоты.

Магчыма, так помсціць нячысцік Карпу, а, можа, яго жонцы Агапцы, якая не падалася спакусліваму бляску золата і ўладзе рэчаў, як гэта зрабілі лоўчы Сямён (“Вужовая карона”), Скамароха (“Белая сарока”), Мальвіна і Альберт (“Вогненныя духі”). Мальвіна з апавядання “Вогненныя духі” любіла багацце, лічыла “найбольшым шчасцем, без якога і каханне стыне. Альберт быў моцна засмучаны, калі даведаўся, што яго выбранніца больш за ўсё на свеце любіць грошы

Лоўчы Сямён (“Вужовая карона”), паводле зместу апавядання, быў даведзены да поўнага адчаю, яму не пашанцавала ў паляванні, баючыся пакарання пана, малады чалавек звярнуўся да нячысціка і падпісаў з ім дамову. Паляўнічы ўкленчыў перад вужовым каралём, паслаў перад ім белую хусцінку, быццам бы паклаў перад ліхім духам сваю яшчэ чыстую душу і, як узнагароду, атрымаў псеўдазалатую Карону – знак невычэрпнага багацця і задаволенасці. Каранаваны Сямён думаў, што ён валодае сапраўдным скарбам, але ў хуткім часе зразумеў, што гэта не так. Ён пакахаў Марысю, дзяўчыну прыгожую і пабожную і адмовіўся ад злых чараў, пацалаваў крыжык “пасвянцоны ў касцёле, які можа грахі адпусціць”. Пасля гэтага герой убачыў, што залатая карона стала звычайнымі пажоўклымі бярозавымі лісточкамі, яна не мела той прыроднай прыгажосці, якую тояць у сабе кветкі з вянка Марысі. Ubачыць сапраўдную каштоўнасць рэчаў могуць не ўсе героі Яна Баршчэўскага. Нагадаем як у апавяданні “Плачка” хціўцы не зразумелі, што ў руках трымалі скарбы, яны бачылі толькі знешняе -- велізарнае асінае гняздо, а схаваную ўнутраную сутнасць, якая “прабівалася” залатымі іскрамі не здолелі разледзець. Маладыя людзі ўкінулі ў хату старога чалавека асінае гняздо, якое рассыпалася золатам.

--Дзіва нечуванае! Стары бачыць перад сабою рассыпанае на зямлі золата. І калі здзіўлена глядзеў на гэта, кажуць, з’явілася перад ім кабета, тая самая, што плакала на парозе старога капліцы, і сказала:

--Бяры палову гэтага золата сабе, другую – раздай убогім. Бог дапамагае маім пакутным дзецям (,167).

“Карона” – знак штучнай прыгажосці, вянок -- натуральнай Сваімі падданіцкімі паводзінамі Сямён падобны да Скамарохі з апавядання “Белая Сарока”, які імкнецца дагадзіць чарнакніжніцы і загадвае сваім служкам, каб яны адпаліравалі мэблю, люстры, каб усе прадметы адбівалі найяснейшае святло. Героям Баршчэўскага здаецца, што, знаходзячыся ў арэоле падманнага святла і бляску рэчаў, можна некаторы час адчуць сябе

волатамі, але век “бліскучых” рэчаў кароткі. Як санлівае трызненне, вельмі хутка зніклі з вачэй дудара Ахрэма (апавяданне “Радзімы знак на вуснах”) прыгожа ўбраныя дзяўчаты ў шнуруўкі, на якіх свяціліся “срэбныя і залатыя гафткі” [1, 158]. Залатая карона Сямёна стала непрывабнымі пажоўклымі бярозавымі лісточкамі і зусім мала выхваляўся сваімі «блішчастымі ботамі» Карпа з апавядання «Пра чарнакніжніка і цмока...». Ян Баршчэўскі выпрабоўвае герояў рэчамі

Рэчы ў мастацкім свеце Яна Баршчэўскага як узвышаюць чалавека, так і могуць яго прынізіць, на некаторы момант нават змяніць яго самаадчуванне.

У апавяданні “Пра чарнакніжніка і цмока...” рэшата ў руках чарнакніжніка Парамона памылкова павярнулася на імянах Грышкі і дудара Акіма, якіх абвінавацілі ў крадзяжы.

Хустка, шнуруўка, паркалёвыя сукенкі змянілі самаадчуванне героямі. Агапцы няёмка быць у новым уборы, жанчыне здаецца, што калі яна апрадула новае адзенне, то ўсе пачалі памылкова думаць, што яна – гультайка. Не так сябе пачуваў у новым адзенні шляхціц Завальня, пра свой новы капот ён успамінае з годарам: «Памятаю, калі было мне блізу васемнаццаці гадоў, мой бацька купіў у Полацку сукна (локаць каштаваў у той час пяць золотых), загадаў пашыць мне капот, даў першы падпараца і сказаў такія словы: “Ідзі ў свет шукай сабе долі...” [1, 177]. Той першы капот і прынёс Завальню ўдачу, цяпер ён, сталы гаспадар апрануў футра і прыгаснуў мапку, але не забывае пра першую вопратку, бо яна дала яму сілы і веру ў самага сябе.

Рэчы ў Баршчэўскага як узвышаюць чалавека, так могуць Рэчы ў Баршчэўскага як узвышаюць чалавека, так могуць быць прычынай прыніжэння. Адзіны рух рэшата ў апавяданні “Пра чарнакніжніка і цмока...” змяніў стаўленне цэлай грамады да Акіма і дудара Грышкі. Гэсаму паспрыяў чарнакніжнік Парамон, ён варажыў на рэшаце, якое і павярнулася на імянах Грышкі і яго сябра, пасля сялян пакаралі, і яны затаілі крыўду на ведзьмака. Дудадзейнае рэшата, як і свянцонья зёлкі, справакавалі варожыя адносіны паміж героямі.

Рэчавы свет Яна Баршчэўскага існуе па правілах міфалагічнага быцця, рэчы могуць бесперашкодна пераўтвараецца, або свабодна мяняе вадкі стан свайго існавання на цвёрды, або газападобны, яркі вогненны – на патушаны.

У апавяданні “Жабер-трава” цыган Шылка заўважае, што “возера будзе спакойнае як шыба...” [1, 240]. Азёрная вада ў апавяданні “Рыбак Родзька” “ціхая і чыстая, як крышталь” [1, 146], а ў апавяданні “Шляхціц Завальня ...” “заснула возера пад тоўстаю лядоваю глыбай, пасыпаўся снег з аблокаў – і ўжо зіма. Уздоўж Нешчарды з’явілася шырокая дарога, праходзяць падарожныя і цягнуцца ў Рыгу вазы, грузаныя лёнам і пнянкою...” [1, 92]. Вада пераўтварылася ў лядовую глыбу, а потым стала дарогай.

Дарога ў Яна Баршчэўскага – гэта не простая сцяжынка, а шлях герояў да Радзімы, рух чалавека да духоўнага ўзрастання.

Духоўны свет чалавека, яго самасць выяўляецца праз адносіны да рэчаў. У міфалогіі Бар

Прыглушаныя натуральныя фарбы падабаюцца пісьменніку. “Жывымі” колерамі аўтар намалюваў знешнасць Агапкі з апавядання “Пра чарнакніжніка і цмока...”. Пісьменнік любуецца дзяўчынай: «Даўней, як прыбярэцца і прыйдзе на кірмаш з жычкаю у касе, у чырвонай шнуроўцы – свеціцца, як цвет макавы, усе не могуць на яе наглядзецца...» [1, 97]. Прыродная, натуральная прыгажосць жанчыны не падабалася яе мужу. Пасля вяселля чарнакніжнік забараніў сваёй жонцы “насіць шнуроўку і хустку, а загадаў апранацца ў такія паркалёвыя сукенкі, якіяносяць шляхцінкі...” [1, 104]. Хустка, шнуроўка, паркалёвыя сукенкі змянілі самаадчуванне гераіні. Агапцы няёмка быць у новым уборы, жанчыне здаецца, што калі яна апранула новае адзенне, то ўсе пачалі памылкова думаць, што яна – гультайка. Не так сябе пачуваў у новым адзенні шляхціц Завальня, пра свой новы капот ён успамінае з гонарам: «Памятаю, калі было мне блізу восемнаццаці гадоў, мой бацька купіў у Полацку сукна (локаць каштаваў у той час пяць злотых), загадаў пашыць мне капот, даў пояс і галіфараца і сказаў такія словы: “Ідзі ў свет шукай сабе долі...” [1, 177]. Той першы капот і прынёс Завальню ўдачу, цяпер ён, сталы гаспадар апрануў футра і прыгаснуў мапку, але не забывае пра першую вопратку, бо яна дала яму сілы і веру ў самага сябе.

Рэчы ў Баршчэўскага як узвышаюць чалавека, так могуць быць прычынай прыніжэння. Адзіны рух рэаліста ў апавяданні “Пра чарнакніжніка і цмока...” змяніў стаўленне цэлай грамады да Акіма і дудара Грышкі. Гэтаму паспрыяў чарнакніжнік Парамон, ён варажыў на рэшаце, якое і павярнулася на імёнах Грышкі і яго сябра, пасля сялян пакаралі, і яны затаілі крыўду на ведзьмака. Цудадзейнае рэшата, як і свянцонья зёлкі, справякавалі варажыя адносіны паміж героямі.

“разрыў-трава можа дзівосна ўздзейнічаць на жалеза, яна разрывае нібыта замкі і кайданы ў вязняў; калі каса натрапіць на яе ў лузе ў час сенакосу, дык расколецца на некалькі частак. Пералёт-трава, або лятучае зелле, расказваюць пра яе, што яна мае здольнасць пераносіцца з месца на месца, яе вясёлкавая кветка надзвычай жывая і прыгожая, а ў сваім палёце часам блішчыць, быццам зорачка” [1, 88]. Фантазіруючы пра неверагодныя здольнасці асобных рэчаў, раслін, жывёл, чалавек у Яна Баршчэўскага не толькі марыў пра шчасце, але і здабываў яго сам, як шляхціц Завальня, дзед Гараська (“Стогадовы стары і чорны госць”), рыбак Родзька (“Рыбак Родзька”). Родзька шмат працуе, любіць родную прыроду, шчыра верыць у Бога. Праведнае жыццё робіць рыбака моцным, а не такім безабаронным, як Праксэда з апавядання «Радзімы знак на вуснах».

Пра жанчыну казалі, што яна ніколі не малілася і не жагналася, магчыма, ніхто не бачыў, як яна гэта рабіла, вось і разышліся дрэнныя чуткі. Усе казалі, нібыта яна “апоўначы вешала белы ручнік на сцяне, падстаўляла вядро і з двух канцоў гэты ручнік даіла. Малако лілося ў посуд, і яна хутка напаўняла ўсе збанкі сырадом” [1, 155]. У народнай гісторыі паказана прыпадабненне рэчаў да ўсяго жывога, адушаўлёнага. Белы ручнік сваім колерам падобны да малака, а прадаўгаватай формай нагадваў вымя каровы, вось і “ажыў”. А рыбак з апавядання “Рада”, па словах аўтара, так перапалохаўся, што ажно “спалатнеў і затрымцеў ад страху” [2, 246].

Як па разасланым палатне, рухаюцца героі Баршчэўскага па багністай паверхні невяліччай азярынкі непадалёку ад вёскі Галубова, пра якую аўтар згадаў у апавяданні «Рыбак Родзька». А ў апавяданні “Куцця” белы абрус набывае ацценне знакавасці, ён пачынае прадказваць будучыню: “некаторыя госці, седзячы за сталом, падсоўвалі руку пад абрус, выбіралі наўдачу даўжэйшую сухую сцяблінку; пакізваі адно аднаму, загадвалі, ці высокі будзе наступная вясною расці лён, а паненкам хуткае замужжа” [1, 197].

Рэчы ў мастацкіх тэкстах Баршчэўскага не толькі прагназуюць лепшую долю, але і становяцца яркім адбіткам гістарычнага часу як у “Нарысе Паўночнае Беларусі”. Тут пісьменнік заўважае: “На паўднёвым баку возера Нешчарды ёсць гара, якую з трох бакоў амывае вада, на той гары – драўляныя маленькі касцёлік і некалькі хвойў. Там часта знаходзяць у пяску сцёртыя вякамі срэбныя манеты, шклянныя аздобы, якія насілі бабулі нашых бабуляў, іржавыя рэшткі разнастайнае старасвецкае зброі” [1, 84]. Знойдзеныя рэчы – доказ нападу на тэмнейшыя мясціны страшнага волата, якога звалі Княжа. Ён, прываблены да берагоў Нешчарды надзеяй на багаты рабунак, аблажыў з велізарнай хеўраю разбойнікаў гэты горад, адужаў слабую абарону, абрабаваў дамы, пазабіваў жыхароў, у касцёлах паабдзіраў абразы і спляжыў ахвяравальны посуд, нават касцёл зруйнаваў, званы ўтапіў у возеры і з натоўпам сяброў атабарыўся ў спустошаным горадзе. Аднак Бог дзівосным чынам абвясціў сваю кару блюзнерцам. Званы, затопленыя на дне возера, штодзень на захадзе і ўсходзе сонца абуджалі глухое маўчанне на дзікіх берагах Нешчарды так, што птушкі, напалоханыя енкам гэтага звону, сарны і ласі, дрыжучы ад страху, пахаваліся ў далёкіх пушчах” [1, 85]. Уся дружина Княжа загінула, але пакінула пасля сябе багацці, закапаныя ў гары, узнік курган, які называецца Магілай Княжа, якая па свайму паходжанню падобная да “зміёвага каменя” з апавядання «Зухаватыя ўчынкi».

Рэчы сталі ўзмацненнем памяці, мерай духоўнай вартасці чалавека.

Васіль (“Зухаватыя ўчынкi”) збіраецца ісці і пераначаваць каля “зміёвага каменя». “Кажуць, што хто асмеліцца і правядзе ноч ля гэтага містычнага каменя, той стане

багатым і перад ім адкрыюцца розныя цуды”. Герой памылкова лічыць, што яго судакрананне з несапраўдным, нячыстым скарбам прынясе поспех і выключную сілу, а адбываецца наадварот – зміёвы камень не прынёс багацця: “Розныя былі думкі і чуткі між людзьмі: адны казалі, што недалёка ад Вялікіх Лукаў і Пскова цягаўся ён (маецца на ўвазе Васіль. – Леська Л.П.) у пушчах з хеўраю ліхадзеяў: другія сцвярджалі, што Лясун завабіў яго ў свае нетры; сёй-той у грыбах чуў Васілёў голас і Лесуноў смех. Рознае гаварылі. Васіль жа згінуў назаўсёды” [1, 121], яго згубілі дарагія рэчы.

Ян Баршчэўскі “выпрабоўвае” сваіх герояў рэчамі, аўтар захапляецца “нечалавечай” сілай дзеда Гараські з апавядання “Стогадовы стары і чорны госць”, калі не было добрага ўлову, то дзед складваў нерат ў човен і, несучы яго на плячах, пераходзіў з усімі сваімі прычындамі на другое возера...” [2, 250]. Пісьменнік зраўняў з рэчамі і Мальвіну з апавядання “Вогненныя духі”. У адзін з вечароў былі каханы дзяўчыны, чарнакніжнік Альберт паклапаціўся, каб дзяўчына не заставалася адна і “ўмомант голыя німфы ў натуральную чалавечую велічыню, пакінуўшы палітню, сышлі са сцяны” (1, 191).

Не толькі рэчы ў Баршчэўскага маюць чалавечыя памеры, але і некаторыя часткі чалавечага цела становяцца падобныя да рэчў. У апавесці “Душа не ў сваім целе” Саматніцкі “сядзеў нібы драўляны ідал” [1, 320], ён замоўк і на твары быццам драўляным не было ніякага руху” [1, 322], уражалы Скамароха з апавядання “Белая Сарока” ходзіць як слуп, а ў апавяданні “Шкаляр Люцэфуга” лёгкадумная Аўрэля – “лёгкая паветраная істота, як пяро, узляцела...” [1, 300]. У апавяданні “Горды Філосаф” “вокамгненна філосаф стаў такі маленькі як драўляная дзіцячая лялька” [1, 305]. “Арэчаўленне” чалавека ў апавяданнях са зборніка “Шляхціц Завальня...” тлумачыцца рознымі прычынамі. Гэта і расчараванне ў каханнях, як у апавяданнях “Летуценнік Севярын”, “Вогненныя духі”. Гэта і пусты, бесклапотны лад жыцця, які веў шкаляр Люцэфуга. Ён марыў жыць так, “як хочаш, нічога сабе не забараняючы...” [1, 299]. Гэта і погляды, якія прапагандаваў Горды Філосаф, аб тым што душа чалавека, “заглыбіўшыся ў даследаванні, разумее ўсе цуды, бачыць усе таямніцы” [1, 305]. Падчас такіх разважанняў галава Філосафа “вокамгненна схавалася пад капелюшом, зацьмілася ў вачах”, і зніклі ўсе малюнкi прыроды. “Філосаф зрывае капялюш, і госці бачаць перад сабою жудаснае відовішча: не было ў яго галавы, толькі над шырокімі плячамі вісеў на тонкай шыі нейкі шарык накшталт макавае галоўкі” [1, 307]. Пераўтварэнні Філосафа былі перасцярогай, але герой не спыняўся ўсё мудрагеліў і ў хуткім часе страціў імкненне да жыцця, прыпадабніў сябе да партрэта дзеда-нябожчыка і загінуў: у летнюю спёку ён, самотны, сядзеў ля вакна, паглядаючы ў поле, нечакана пачуў у пакоі стрэл. “Філосаф адскочыў ад вакна і ўбачыў на сцяне

пераламаную папалам асаду з партрэтам дзеда-нябожчыка. Гэты выпадак настолькі перапалохаў, што праз некалькі дзён ён памёр” [1, 307].

Сімвалічныя формы “чалавек-партрэт”, “галава-шарык” (апавяданне “Горды Філософ”), “галава-чорная скарлупіна” (“Шкаляр Люцэфуга”), “жанчына-шкляны слоік” (аповесць “Драўляны дзядок і кабета Інсекта”), “чалавек-бюст” (“Драўляны Дзядок і кабета Інсекта”) раскрываюць наступ рэчаў на чалавечую цялеснасць, што адбываецца на памежжы фантастычнага і рэалістычнага планаў. У рэалістычным асвятленні ў аповесці “Драўляны Дзядок і кабета Інсекта” выступае галава Сакрата, як драўляны бюст з Полацкае акадэміі. У апавяданні “Што здарылася з Драўляным Дзядком” гэты план выяўляе сябе, пачынаючы са з’яўлення драўлянага бюсту ў хаце купца і заканчваючы “пераездам” яго да пана З. У фантастычным аспекце, – Ян Баршчэўскі ўвасабляе ў Драўляным Дзядку Боскую сілу, сімвал мудрасці і святасці. Перасячэнні адрозных плоскасцяў даюць мажлівасць пісьменніку стварыць алегарычныя малюнкi. Драўляны Дзядок, якога нясе пілігрым і вучыць люд, гэта ўжо і образ будзіцеля, прарока. А драўляны бюст на сцяне ў хаце купца... становіцца анёлам-вартаўніком. Ян Баршчэўскі свядома малюе шматаблічны вобраз Драўлянага Дзядка, даючы чытачу права шырока інтэрпрэтаваць яго” [1, 162]. Мы адчуваем рэалізм ад рэчавасці да чалавечнасці, ад рэчавасці да высокай духоўнасці. Глыбокая духоўнасць набываецца праз пакуты пазнання добра і зла. Пан З. у апавяданні “Драўляны Дзядок і кабета Інсекта” са шкадаваннем сказаў: “О! Гэты Дзядок трайскі па страшных пуцявінах пасля развітання з кляштарным дахам, жорстка да свет прывітаў: галава прасвідраваная, вочы выкалаты, вусны апаленыя; людзі не любяць праўды...” [1, 285]. Злыбеды, якія прыцягала знешнасць Драўлянага Дзядка, збліжаюць яго з героямі зборніка “Шляхціца Завальні..”, з сляпым Францішкам, з Гордым Філософам, з Генрыкам (“Валасы, якія крычаць на галаве”), якія праішлі пакутніцкі шлях у спасціжэнні добра і зла. У працэсе пазнання жыцця героі Баршчэўскага станавіліся то рэчамі, то людзьмі. Памяць, павага і шанаванне ператварала рэчы, узвышала іх да ўзроўню чалавека, а ігнараванне факту, што «ёсць рэчы незразумелыя” [1, 299] прыводзіла да нізкага існавання: “У Полацку, калі езуіцкія муры перабудоўвалі паводле новага загаду, выкінулі разам з другам усё тое, што было бескарыснае і непатрэбнае, асуджаны быў і гэты Дзядок на такую ж знявагу; засыпаны вапнаю і пабітаю цэглаю, ляжаў ён непадалёку ад тых муроў, колер валасоў і твару ягонага змяніўся ад дажджоў і спёкі...” [1, 286]. Асуджаны на знявагу Драўляны Дзядок знайшоў паратунак у хаце гаспадара-купца, які адагнаў ад яго жыда Залмана, думаючы, што гэта бюст нейкага пустэльніка або манаха, які жыў некалі пабожна, а таму варты пэўнае павагі. Але не заўсёды галава мудрага Сакрата мае прыстойнае існаванне, то

Драўляны Дзядок вядзе ціхую, рэальна не выяўленую, барацьбу з жонкай купца Яўхіміяй, якая з самага пачатку не ўзлюбіла бюст славутага мысляра, абзывала яго драўляным страшыдлішчам. І драўляны дзядок помсціў злоснай жанчыне, ён прыходзіў да яе пад час сну, “ гнаўся з паходняю і хацеў скінуць у вогненную прорву”. Яўхімія паскардзілася свайму мужу і той занёс Дзядка ў пякарню, паставіў на печ. “А Дзядок, забыты ў пякарні на печы, праз некалькі тыдняў пачарнеў ад дыму” [1, 287], праз нейкі час купцовы парабчанкі знялі Дзядка з печы і нібы пудзіла паставілі ля сцяны, каб напалохаць хлопцаў. Дзядок змагаецца за дастойнае “чалавечае існаванне” і павагу, ён напалохаў сваіх крыўдзіцеляў, але, “кінуты ў адрыве, ... ляжаў на вільготнай зямлі” [1, 286]. І калі карчмар Усвойскі, які не даваў веры апавяданням пра прыгоды славутага Дзядка (ён прачытаў некалькі раманаў, перакладзеных з французскае мовы і ўжо ўсе незвычайныя здарэнні былі яму зразумелыя, цуды і чары называў глупствам) аднак захацеў убачыць Драўлянага Дзядка, прыехаў да купца, пайшлі ў адрыву, знайшлі тую галаву, што валялася ў цёмным куце; паверхня яе пачала ўжо плескаць ад вільгаці” [1, 288]. Але ў карчме Усвойскага Драўляны Дзядок не знайшоў сямкою. Парабкі прасвідравалі ў дзвюх мясцінах галаву, налілі туды вады і пракалалі шылам вочы; вадзяныя кроплі, не раўнуючы, як слёзы, беглі па твары, і заплаканы Дзядка зноў паставілі ў куце за сталом” [1, 288]. Хоць і заплаканы, але несакары дзядок карае лёгкадумцаў, і “калі свавольнікі вярнуліся ў двор, пан невядома з якой прычыны быў раз’юшаны і загадаў за тое, што доўга бавіліся ў карчме, пакараць іх розгамі” [1, 288].

Пазнанне добра і зла прадугледжвае шанаванне невядомага і таёмнага ў рэчах, якія існуюць на мяжы рэальнага і ірэальнага ў апавяданні “Думкі Самотніка”. Герой сузірае човен на спакойнай вадзе, услухоўваецца ў паступовае заціханне гадзінніка і перад вачыма летуценніка прачынаюцца шчымлівыя радасныя ўспаміны. Бой гадзінніка на вежы кранае “абмерлую душу” героя “Успамінаў пра наведванне роднага краю». Пастукванне гадзінніка актывізуе памяць арганістага Андрэя, ён прыпомніў: “...у мяне дома ёсць гадзіннік – памятка ад ксяндза – пракуратара; калі б’е, – з’яўляецца зязюля і кукуе столькі разоў, якую выбівае гадзіну. Адзін падарожны начаваў у мяне і, пачуўшы голас гадзінніка і зязюлін спеў, раскажаў мне апавяданне пра распачнага маладога чалавека і вогненных духаў” [1, 181]. Заўвага арганістага Андрэя пра гадзіннік сімвалічна звязвае рэалістычны апавед арганістага і фантастычную гісторыю падарожнага. А ў апавяданні “Ваўкалак” пан Марагоўскі выняў з кішэні старасвецкі гадзіннік, падобны да сплюснутага шара. “Ого, – кажа, – мінула гадзіна пасля паўночы... Ці не час ужо адпачываць?” [1, 135], і апавяданне было спынена. Гадзіннік спыніў прыемныя размовы паміж героямі ў апавяданні “Вогненныя духі”, хаця апавед фантастычнай гісторыі пра чарнакніжніка Альберта толькі

распачаўся. Аўтар зазначае: “Мальвіна кахала Альберта, любіла з ім доўга размаўляць. За такімі прыемнымі размовамі хутка ляцеў вечар, і гадзіннік часта біў на сцяне, лічачы гадзіны, а шэрая зязюля сумна кукавала з адчыненых дзверцаў” [1, 183]. Прарочы сум быў для Альберта небеспастаўным, у хуткім часе ён даведаўся, што для яго каханай золата і багацце даражэй за шчырае каханне і верную адданасць, і маладыя людзі больш не могуць быць разам. Расчараванне ў першым каханні зрабіла Альберта чарнакніжнікам, прывяло да амярцвення, а ўсё пачыналася з пастуквання гадзінніка.

Бой гадзінніка знамянуе новы паварот і ў жыцці Скамарохі з апавядання “Белая Сарока”, як толькі гадзіннік прабіў поўнач, – удакладніў аўтар, – з’явілася Белая Сарока, і ў хуткім часе Скамароха будзе прыслужваць фантастычнай асобе, прысутнасць якой выклікала шквал эмоцый у гасцей Скамарохі, якія па сіле можна параўнаць са спадзяваннямі пілігрымаў, што пасля цяжкіх блуканняў нарэшце ўбачылі выратавальнае святло свечкі, або святло партовага ліхтара.

Звычайныя рэчы ў Баршчэўскага могуць выклікаць гарманічныя, або варожыя адчуванні, могуць зблізіць, або аддаліць герояў, падкрэсліць урачыстасць моманту, як у апавяданні “Стогадовы стары і чорны госць”, калі дзед Гараська адчуў, што дажывае апошнія моманты зямнога існавання, то падрыхтоўся – і лавы стаялі вымытыя.

Рэчы могуць паяднаць рэальных і фантастычных герояў. Незнаёмец у апавяданні “Пра чарнакніжніка і цмока...” сядзе на лаве побач з Агапкай, спадзеючыся зблізіцца з жанчынай. Васіль у апавяданні “Зухаватыя ўчынкi”, усеўшыся на лаве, наадварот, пачынае спрэчку: “Я ведаю, што людзі пра мяне кажуць: сабакі брэшуць, а вецер носіць. Мне ўсё адно. – Ён сеў на лаве, узлакаціўся на стол закрываў: – Дай нам гарэлкі, але добрае” [1, 115]. Паводзіны героя і яго выкрыкі зусім не падобныя да чулівай размовы паміж Сляпым Францішкам і паняй Мальгрэтай. Кабета па-хатняму раскажвала Францішку пра курэй розных парод, якіх яна разводзіла, маючы велізарнага пеўня. Прыязнасць, даверлівасць ва ўзаемаадносінах нараджаецца ва ўтульнасці. У апавяданні “Шляхціц Завальня” пісьменнік звяртае ўвагу як патрэбна настройваць суб’яднікаў да шчырай размовы. Падарожныя прыехалі на падворак шляхціца Завальні і з самага пачатку атрымалі ўсё неабходнае: “выпраглі і прывязалі да вазоў сваіх коней, паклалі ім сена, зайшлі ў пакой для чэлядзі, абтрэслі снег, там далі ім вячэру; пасля яе сёй – той з іх прыйшоў у пакой да майго дзядзькі, ён даў ім па кілішку гарэлкі, пасадзіў падарожных каля сябе і ўлёгся ў пасцель з намерам, аднак, слухаць казкі” [1, 94]. Янка ў апавяданні “Падарожныя” таксама звяртае ўвагу на ўтульны, гаманлівы выпадак з жыцця свайго дзядзькі: “Пасля вячэры дзядзька прыладзіўся на ложку, я каля – яго, парабкі паселі на лаве. Адзін з падарожных – ужо ў вяку, з бледным тварам, але ў моцнай і стройнай постаці

відаць была фізічная і маральная моц – пачаў апавяданне” [1, 256] пра дзеда Гараську, які “ў святы, або ўвечары, калі вернуцца з поля аратыя і касцы, апавядаў, як жылі даўней нашыя продкі, – проста, без прыдумак і ўсялякіх пышных аздобаў...” [1, 256]. Дзіўныя гісторыі Гараські гучаць так таямніча ў падвячоркавай, святочнай атмасферы, ён сам уладарна ўзвышаецца на прызбе і ўспамінае гісторыю пра чорнага госця, які прыходзіў і мучыў пана. Таямнічымі сведкамі праўдзівасці фантастычнай гісторыі дзеда Гараські сталі рэчы. Дзед успамінае: “Усхопліваюся і бачу: пан седзячы на ложку, гучна гаворыць.... Поўня свяціла ў самае вакно, бледнае святло разлівалася па ўсім пакоі так, што ўсе рэчы можна было добра ўбачыць” [1, 261].

Добра “бачыць рэчы” і рыбак у апавяданні “Рыбак Родзька”, але ён не зразумеў так ясна сутнасць падзей як дзед Гараська. Нячысцік парэзаў невад, затым прыкінуўся суседам, папрасіў вазок у рыбака і перавёз за ноч усю рыбу. Аўтар заўважае, што рыбак, “седзячы на лаве, нейкі час думаў, якое няшчасце прычынілася ў суседа, што ён у самую поўнач і ў такую лютую буру мусіў выехаць са сваімі дзецьмі, і дзівіўся, што той хутчэй з’ехаў з вазком, чым ён паспеў адчыніць вакно. Тае разважаючы, патушыў агонь, лёг на лаве і заснуў.

Кароткі быў сон у рыбака, бо яму і ў сні мроілася, што бачыць багаты ўлоў, які імгненна знікае з парванага нерата ў глыбіні возера. Усхаліўшыся з лавы, разбудзіў жонку, загадаў пагрэць яму сняданак, каб хутчэй выправіцца да сваіх таварышаў... Выходзіць на панадворак, бачыць свой вазок, увесь уледзянелы, а ў сярэдзіне ляжыць велізарны лешч...” [1, 148].

Лава, вазок прысутнічаюць як у рэальным жыцці, так і ў снах і мроях герояў Яна Баршчэўскага. Дудар Ахрэм з апавядання “Радзімы знак на вуснах” прыйшоў у карчму Праксэды, усе яго віталі і запрашалі сесці на лаву, частавалі гарэлкаю. На добрым падпітку Ахрэм чапляўся да карчмаркі. Праксэда адпомсціла маладому чалавеку. Дудару здавалася, што ён ідзе з кумам, “кум просіць сесці яго на лаву, частуе гарэлкаю, дае на прыкуску бліноў...” [1,158]. Але, калі насланне знікла то такая ўтульная лава стала гнілою калодай. Падобныя адчуванні перажываюць “колькі гаспадароў”, якія вырашылі раскрыць чары Праксэды і абвінаваціць яе перад панам. “Дамовіліся прыехаць да Праксэды перад захадам сонца. Купілі ў карчме гарэлкі, выпілі па кілішку і, нібыта ўжо моцна п’яныя, палеглі спаць на лавах. Аднак кожны пазіраў з-пад рукі, што карчмарка будзе чыніць апоўначы” [1, 155].

Сон на лавах паяднаў сабой рэальнасць і фантастыку. Начлежнікам падалося, што поўнач ужо даўно наступіла, а адзін “сялянін выйшаў на ганак і дзіўнае бачыць: велізарны

певень на высокіх, як у Жорава, нагах, у нямецкай вопратцы і капелюшы, пье, седзячы на драбіне” [1, 155].

Лава, ложка, прызба, драбіны – прадметы створаныя рукамі чалавека, паказаны аўтарам па парна з прыроднымі прадметамі, тыпу: крыж-камень, хлеб-камень, камень-скарб. “Дзеянне” сімвалічнай пары найчасцей яднае паміж сабой містычную фантастыку і рэалістычную дакладнасць, як у апавяданні “Вужовая карона”. Сямён спаткаў Марысю, якая яму падабалася, але дзяўчына спалохалася чарнакніжніцтва лоўчага і папрасіла, каб пацалаваў крыжык і, як толькі Сямён пацалаваў крыж, паказаўся вуж. Лоўчы выхапіў камень і выцяў ім вужа. Каменем быў пакараны нячысцік і ў апавяданні “Рада”, калі сяляне вярталіся з працы і чулі, што хтосьці спявае песню пра захоп іх азёр, рэчак:

І Сітна маё,

І Глыбокае маё... [1, 254].

Пачуўшы словы гэтай песні, усе перапалохаліся, голькі адзін рыбак, думаючы, што так весяліцца асташ, крыкнуў: “Не прыўлашчай сабе гашыя азёры і рэчкі, – і з усяе моцы шпурнуў камень...” [1, 254]. Моц рэальнага каменя ў Баршчэўскага можа не толькі перамагчы адзінокага д’ябліка, а нават супрацьстаяць голаду і неўраджаю, як пра гэта думае кавалёва Аўгіня. Кабета расказала пра сына багатага чалавека, які, як толькі нарадзіўся, дык папрасіў есці, яму адрэзалі паўбохана хлеба. Дзіця імгненна з’ела і ўскочыла ў бочку з вадою, пераўтварылася ў рыбіну. Калі ксёндз перажагнаў яе, то рыба пераўтварылася ў дзіця. “Старыя людзі кажуць, што калі прасіў есці, дык не хлеба трэба было даваць яму, а камень, бо будзе неўраджаі і голад...” [1, 153].

Камень не заўсёды абараняе, ён прыцягвае да сябе смутак і журбу. Плачка (апавяданне “Плачка”) сядзе на камень і жаласным голасам наракае на нядолю. Людзі вырашылі, што чы тым месцы, дзе з’яўляецца таямнічая гераіня, блізка ля каменя, будуць скарбы. “Нават ёсць легенда, што Полацк быў месцам ваенных дзеянняў і частка войска, разумеючы цяжкасць сітуацыі, баючыся, каб іх багацце не засталася непрыяцелю, закапала золата і срэбра, якое мела пры сабе, на тым пагорку ў зямлю, паклала наверх дзікі камень, каб пазначыць гэтае месца, калі хто з іх вернецца шукаць схаваны там скарб. Але прайшлі стагоддзі, той камень ляжаў на тым месцы, пад ім некрануты скарб” [1, 170]. Двойчы героі Баршчэўскага капаюць на месцы каменя. Першы раз яны трапляюць у склеп да Плачкі, а ў другі – напалоханыя волатам, уцякаюць. Трапіўшы ў склеп, людзі асвяцілі яго агнём. “Усіх апанаваў страх: паўсюль – пасярод і ля сцен – у розных паставах ляжаць шкілеты; косці рук і ног яшчэ ў цяжкіх кайданых...”

– Здыміце кайданы з гэтых шкілетаў, – сказаў пан М., – прывязіце мне.

Завезлі кайданы пану. Ён, паказваючы іх гасцям і сваім суседзям, ганарыўся, што такія старажытныя рэчы здабыў з зямлі... Косці нябожчыкавыя людзі сабралі і пахавалі ў адной магіле на бліжэйшых могілках, запрасілі святара і з набажэнствам паставілі велізарны драўляны крыж...” [1, 161], да яго стала прыходзіць Плачка. Яна тварыла малітвы, плакала, потым знікла і з’явілася ля містычнага каменя, што ляжаў у “засені разложыстых бяроз. Людзі думалі, што Плачка ахоўвае скарбы і прыйшлі з надзеяй іх адкапаць. Яны сапхнулі камень з месца і пачалі капаць, думаючы пра незлічоныя скарбы. Але на гэты раз яны не трапілі ў склеп, а выкапалі “доўгую і шырокую яму”. Акцэнтуючы ўвагу чытача на апісанні ямы, аўтар супрацьпастаўляе дзве міфалагемы – склеп і яму. Склеп падаецца як стройнае збудаванне, як знак былой магутнасці, якую яшчэ магчыма адрадзіць. У склепе яшчэ можа гарэць агонь, ён асветлены, у той час, калі яма выглядае як чорная цёмная пастка – паказчык духоўнай пустаты тых, хто яе выкапаў. Юнакі, раскапаўшы яму, парадаваліся, што знайшлі чыгун з грашмама: “Чыгун! Чыгун з грашмама! – закрычалі ўсе з вялікай радасцю, але, калі абкапалі ваколіцы, хацелі падняць чыгун з зямлі, – убачылі, што гэта цяжкі жалезны панцыр. Ён закрываў грудзі шкілета, ля якога ляжаў меч, а на чэрапе – жалезны шалом-шышак...” [1, 171].

Шукальнікі скарбаў засмуціліся, што надзея іх падманула, вырашылі пакінуць шкілет, а зброю забраць з сабою як памятку пра гэтую ноч. “Толькі хацелі зрабіць гэтак – аж раптам маланка асвятліла пагорак, бачаць: стаіць Волат у жалезным панцыры, трымаючы ясны меч у іх над галовамі...” [1, 171].

Ян Баршчэўскі на працягу ўсёй сваёй творчасці, па нашаму меркаванню, выступіў стваральнікам трох ключавых міфаў – міф пра Радзіму і яе сыноў, шырока асветлены ў працах В.Каваленкі, С.Даніленкі, М.Хаустовіча, А.Макарэвіча; міф пра Чалавека, і яго загадкавыя душэўны і духоўны свет і міф пра Гаспадара.

Міф пра гаспадара ў параўнанні з першымі двума аўтарскімі міфалагізаваннямі вылучаецца большым ухілам да рэалістычнай дакладнасці, што праявілася ў канкрэтызацыі месца дзеяння, падрабязнай дэталізацыі, апісаннях інтэр’ераў, партрэтаў, пейзажу. У самым пачатку аповесці “Драўляны дзядок і кабета Інсекта” аўтар прыводзіць невялікую лірычную замалёўку: “Сонца ўжо схавалася на захадзе, неба было чыстае, паветра ціхае, у лесе чуліся мілагучныя і дзікія спевы птушак, блізка быў час начлегу, і я спяшаўся як найхутчэй пакінуць засень лясоў.” Лірычны герой падобны да дэміурга – героя-стваральніка, які шмат працаваў на зямлі, а цяпер адпачывае, аглядае здабыткі сваёй працы і бачыць “шляхецкі дамок, на ўраджайных нівах даспявалі залатыя каласы, і вялікая чарада кароў, рыкаючы вярталася з пашы. Затым, як заўважае аўтар, лірычны герой бачыць “чалавека, што вяртаецца з поля і здагадваецца, што гэта гаспадар. Сімвалічная

пара чалавек і гаспадар вызначальная для мастацкага свету “Шляхціца Завальні...”. Аўтар намаляваў плеяду вобразаў гаспадароў ў зборніку Шляхціц Завальня...». Гэта вобраз самога Завальні, рыбака Родзькі, пана Марагоўскага, пана Сівохі, пана Латышэвіча, пана Чубкевіча, арганістага Андрэя, пана Зямельскага і самога аўтара. У апавяданні “Вечар перад Новым годам” падаецца вобраз пана Сівохі, які дасціпна ацэньвае сітуацыю ў грамадстве, выступае як захавальнік народных звычак і прыкмет. Усё глыбока прыроднае і натуральнае шануе пан Латышэвіч, які лічыць, што дбайны гаспадар павінен звяртаць увагу на кожную дробязь, напрыклад, – заўважае ён: «калі напрыканцы снежня і пачатку студзеня бывае бура і снег глыбокі, дык улетку багата травы на лугах і буйное збожжа вырасце на ніве” [1, 220]. Пільным і ўважлівым гаспадаром паказаны шляхціц Завальня, які не толькі клапаціліва даглядае зямлю, але і імкнецца спазнаць усё новае. Арганісты Андрэй падзякаваў дзядзюку Завальню за дабрыню і вырашыў падараваць “Віленскі каляндар на гэты 1817 год. Тут прачытаеш шмат разумных рэчаў, карысных і цікавых. Тут ёсць пароды гаспадару, тут сакрэты, якіх пэўна яшчэ пан Завальня не ведаў. Напрыклад, як ахаваць капусту ад рабакоў, як бяліць палатно, як гадаваць свойскіх птушак і гатаваць воцат, як палепшыць розныя садовыя дрэвы...

Рэчавы свет Яна Баршчэўскага шматгранны. Ён выступае адным з важных аспектаў цэласнасці мастацкага свету пісьменніка.

1. Рэчавы свет, або побытавы план у Баршчэўскага мае цесную сувязь з міфапаэтычным аспектам паэтыкі. У мастацкім свеце пісьменніка перадаюцца аддалоскі міфалагічных законаў, якія выяўляліся ў бяскошчэй пераўтваральнасці рэчаў, або ў адухаўленні рэчаў і арэчаўленні чалавека.
2. Я.Баршчэўскі паказвае адрозныя спосабы ўзаемаадносін чалавека з рэчавым светам. Пісьменнік, з аднаго боку, паказвае, што чалавек прайшоў шлях ад пакланення рэчам-абярэгам, рэчам-ахвяраванням у апавяданні “Пра чарнакніжніка і цмока”, “Вужыная карона” да пошуку ў прадметным свеце жыццёвай апоры. У жыцці Завальні, рыбака Родзькі, сляпога Францішка гэа рэалізавалася ў жаданні мець – свой дом, пусціць “сваё карэнне”. З другога боку, благое стаўленне да рэчавага свету ў апавяданні “Зухаватыя ўчынкi” губіць чалавека.
3. У сюжэтна- кампазіцыйнай будове апавяданняў са зборніка “Шляхціц Завальня...” вылучаюцца этапы – злітнага існавання чалавека і рэчаў, перамога чалавека – стваральніка і наступ рэчаў на чалавечую цялеснасць і як вынік гэтага--гібель чалавека.

4. Рэчы ў Баршчэўскага – паказчыкі і носьбіты шматлікіх характарыстык: знакавай (рэч-знак чалавека, асяроддзя, эпохі, чалавечага быцця), сюжэтна-кампазіцыйнай (рэч становіцца суб'ектам сюжэта, які ўплывае на яго развіццё).

Літаратура:

1. Баршчэўскі Я. Выбраныя творы / Укладанне, прадмова і каментарыі М.Хаўстовіча. — Мн.: Беларускі кнігазбор, 1998. — 480с.
2. Горских Н.А. Н.В.Гоголь и Ф.Сологуб: Поэтика вещного мира. Автореф. дисс. на соиск. учён. степ. канд. филолог. наук. – Томск, 2002.
3. Григорьева Е.М. Эмблема: принцип и явление (Теоретический и исторический аспекты) // Лотмановский сборник. Т.2. М., 1997. С.425.
4. Карасёв Л.В. Онтологический взгляд на русскую литературу. М.,1995. С5,9.
5. Лотман Ю. М. Лекции по структуральной поэтике // Ю.М. Лотман и тартуско-московская семиотическая школа. М,1994. С.61.
6. Міфалогія – фальклор – літаратура: праблемы паэтыкі: навук. зб. – Мн., 2002. – Вып. 2. – 170с.
6. Топоров В.Н. Вещь в антропоцентрической перспективе (апология Плюшкина) // Топоров В.Н. Миф. Ритуал. Символ. Образ. Исследования в области мифопоэтического. М., 1995. С.7-111.
7. Урманов А.В. Система вещей в рассказе «Матрёнин двор» // «Матрёнин двор» А.И. Солженицына: Художественный мир. Поэтика. Культурный аспект: Сборник научных трудов / Под ред. А.В.Урманова. Благовещенск: Издательство БГПУ, 1999. – 214с.(С.68-88).
7. Хализев В.Е. Художественный мир и бытовая культура (На материале произведений Н.С.Лескова) // Контекст. 1981: Литературно-теоретические исследования. М., 1992. С.110-145.
8. Чудаков А.П. Слово- вещь- мир. От Пушкина да Толстого: Очерки поэтики русских классиков. М., 1992. С.103.
9. Чудаков А.П. Мир Чехова: Возникновение и утверждение. – М.: Советский писатель, 1986, -- 384с.
10. Фёдорова Т.Н. Художественный мир Б.Пильняка 1920 – х годов («Иван Москва» и «Красное дерево». – Автореферат на соиск. учён. степ. канд. филолог. наук., Самара, 2000.